

Ignacija J. Fridl
Ljubljana

HERMANN DIELS: ZAČETKI FILOLOGIJE PRI STARIH GRKIH *

1. del

Ko se pripravljamo, da bomo danes v čisto posebnem vzdušju proslavili petdeseto snidenje združenja nemških filologov, se ob tej priložnosti kar sama od sebe ponuja retrospektivna misel. Če se ozremo nazaj, smo namreč v pozdravnih govorih zelo pogosto razmišljali o preteklosti. Zatorej mi, cenjeni kolegi, oprostite, da vas bom popeljal še dlje v preteklost in vam razkril majhne ter odločilne korenine, iz katerih se je pred 2500 leti iz helenskih tal, rodne grude vseh znanosti, dvignilo kvišku zdaj tako ponosno razvito in močno razvejano drevo filologije. Ta tema se mi zdi danes toliko primernejša, ker so, začuda, inkunabule naše znanosti doslej pritegnile tako malo pozornosti filologov. Zato upam, da vam bom kljub kratkosti, ki mi jo narekuje obzirnost do govorcev za menoj, lahko tu in tam ponudil kaj novega.

Filologija v ožjem pomenu se ukvarja z jezikom in literaturo narodov.¹ Nobeno ljudstvo sicer ne more govoriti svojega jezika brez določene nenamerne refleksije o jezikovnih postopkih, brez tako rekoč nezavednega posedovanja jezikovnih pravil, toda do gramatike, do sistema lastnega jezika so brez tuje pobude prišli le redki kulturni narodi. Naše zahodno jezikoslovje je po obeh plateh, tako po gramatični kot literarni plati, odvisno zgolj od grške filologije, ki je seveda svojo znanstveno obliko dobila šele v aleksandrinski dobi. Nad tem, da se je izoblikovala tako pozno, ne smemo biti začudeni. Razvoj človeške znanosti natančno sledi postopnemu razmahu celotnega univerzuma. Zakaj kakor se iz neživega šele polagoma oblikuje živo in kakor živo znova in znova dosega vedno višjo stopnjo duhovnosti, tako tudi človekovo znanstveno spoznanje sledi postopnemu postajanju. Ko se je približno na začetku 6. stoletja jasnovidno ljudstvo Grkov povzpelo do racionalnega, znanstvenega preiskovanja univerzuma, je njegov pogled najprej pritegnila neživa narava, elementarni nebesni in zemeljski pojavi. Prvi znanosti, ki so ju gojili Tales in njegovi nasledniki, sta bili astronomija in fizika. Človek in njegova duša sta ostala zavita v temó. Kajti za stare Grke je vsa narava posedovala dušo. Tudi

* Predavanje s tem naslovom je imel Hermann Diels na petdesetem zasedanju nemških filologov in sočnikov v Grazu, 28. septembra 1909. O svoji razpravi je ob njenem natisu zapisal: "Žal mi je zmanjkalo časa, da bi predavanje prelihl v razpravo, ki edina vzdrži obliko, opremljeno z opombami. Prosim, da mi oprostite zaradi te stilistične pomanjkljivosti."

Kljub časovni oddaljenosti Dielsova razprava še zmeraj ponuja okvirni pregled vprašanj o izvorih jezika in njegovi rabi na tleh stare Grčije. Objavljamo prvi, uvodni del študije, ki zajema nastanek in razvoj starogrške refleksije o jeziku. V drugem delu se Diels osredotoči predvsem na etimološke in jezikovne razlage, ki jih ponuja Herodot v svojih Ἱστορίαι. Slovenskega prevoda Dielsove razprave torej ne gre razumeti zgolj kot zanimivost iz zgodovine klasičnofilološke stroke, čeprav se z njim obeležuje tudi 75. obletnica smrti tega klasičnega filologa (umrl je leta 1922), ki je k poznavanju starogrške misli prispeval predvsem z izdajo fragmentov starogrških filozofov pred Sokratom. (op. prev.)

¹ O kontroverznosti zamejitve njenega znanstvenega področja že v starem veku prim. disertacijo J. Classena *De grammaticae primordiis* (Bonn 1829), pp. 3; Usener: *Ein altes Lehrgebäude der Philologie*. München. S.-B. ph. hist. Kl. 1892, pp. 582. S tem prim. sodobno naziranje istega avtorja v predavanju *Philologie und Geschichtswissenschaft* iz njegovih *Vorträgen und Aufsätzen* (1909), pp. 26.

v magnetu je počivala psiha. Nasprotno pa je bil čudež človeške psihe še neodkrit. Ob koncu 6. stoletja Anaksimenes sicer enkrat spregovori o duši, vendar jo izenačuje z zrakom, ki je bil zanj vseobsegajoči princip celotne narave. Človek si je moral najprej pridobiti globoke izkušnje, preden se je naučil gledati svojo notranjost. K temu je zanesljivo pripomogla posebna religiozna mistika, ki se je tako v matični deželi kot v kolonijah sprva oblikovala v ozkih, zaprtih krožkih in je pri orfičnih in pitagorejskih krogih porodila spekulacijo, obrnjeno proč od sveta, zročo v notranjost in onstranstvo. Velike pesnike, ki stojijo na prehodu iz 6. v 5. stoletje, je nova pobožnost močno prevzela. In nič manj ni prevzela filozofov. Telo je zanje nekaj zemeljskega in šibkega, duh pa je božansko in večno. Tako potemtakem zdaj iščejo človeško dušo in to preiskovanje duše je za filozofe 5. stoletja enako značilno, kot je za filozofe 6. stoletja značilno raziskovanje narave. Na čelu novega gibanja stoji Heraklit, ob Platonu najgloblji mislec starega veka. On je izrekel moderni rek: "Iskal sem samega sebe." ² /Prev. po: Heraklitos Efeški, *Fragmenti*, prevod: Franci Zore, Maribor 1992, p. 47/. Ko se mu je razkrila narava sveta, je sestopil v globine lastne nature. Seveda vsi vemo, kako težko je to. In tudi on je vedel. "Meja duše, ko hodiš, ne boš našel, če boš prepotoval vse poti; tako globoko Besedo ima." ³ /Prev. po: *ibid.*, p. 27/. ὄρω βαθὺν λόγον ἔχει je težko prevesti. Heraklitski logos namreč zaobsega najgloblje njegove filozofije, zakon večnosti, ki leži za neprestano spremeno pojavnosti, mero in smoter vseh stvari. Ta mera je v zunanji naravi očitna. Ogenj sonca in zvezd hodi po svoji večni poti in v vedno enakih periodah, od posamičnega dne do velikega obračuna, svetovnega požara, uravnava postajanje in minevanje kozmosa; človeška duša pa leti prek dneva in let in eonov. Njen λόγος, njen zakon ima tako globoke temelje, ker počiva v boštvu in ker duša - tako uči Heraklit skupaj z orfiki - kot božansko vlada v človeškem. Zanj je duša ogenj, večni um, ki vodi in usmerja tudi univerzum. Kako je torej Efežan prišel do tega, da je svetovni zakon poimenoval λόγος? To nikakor ni preiskana beseda - v homerskem epu se pojavlja samo na nekem mlajšem mestu, vendar je znana iz jonske proze in vselej označuje vsebino 'besede', ne pa njenega zvena in zunanje forme. Tu torej stojimo ob zibelni filologije. S tem ko Heraklit na osnovi fizikalnih naziranj svojih predhodnikov svoj temeljni zakon po eni strani staromodno - elementarno poimenuje ogenj, pa po drugi za simbol svoje panteistične metafizike povsem smelo in na novo izbere logos, torej ubesedeno misel. Zamišlja si vsevedno inteligenco (τὸ σοφόν), ki kakor Bog *Geneze* s svojo vsemogočno besedo oblikuje svet. Po tem logosu nastajajo in minevajo svetovi. "Čeprav ta Beseda (tako Heraklit začenja svojo knjigo) vedno je, so ljudje nespametni, tako preden slišijo, kot tudi ko so slišali tisto prvo. Kajti čeprav vse postaja po tej Besedi, so podobni neizkušnim..." ⁴ /Prev. po: *ibid.*, p. 11/.

Toda 'beseda' pri Heraklitu nima samo metafizične, temveč tudi filološko vrednost. Kot lahko vidimo iz nekaterih ohranjenih namigov v njegovih fragmentih, je namreč etimološka usmeritev poznejših heraklitovcev, ki jo zasmehuje Platon,

² fr. 101 ἐδίζησάμην ἐμωυτόν.

³ fr. 45 ψυχῆς πείρατα ἴων οὐκ ἂν ἐξεύροιο πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν· οὐτῶ βαθὺν λόγον ἔχει.

⁴ Zanimivo je, da je osrednja točka Heraklitovega nauka tudi središče filozofskega mišljenja Maga s severa. "Um je govornica, λόγος. O tem mozgam in ob tem se bom do smrti izmozgalval." (*Hamanns Schriften* VII, pp. 151; prev. po: Heidegger, *Na poti do govornice*, Ljubljana 1995, prev. Dean Komel). Ta Hamannova trditev deloma izhaja iz njegovih pietističnih študij biblije, deloma pa iz principium coincidentiae Giordana Bruna, ki prav tako izvira iz Heraklita. Prim. Unger, *Hamanns Sprachtheorie*, München 1905, pp. 237.

dosledno izpeljana iz samega Heraklita.⁵ Sozvočje besed βίος (lok) in βίος (življenje) mu je predstavljalo zunanje znamenje za njegov nauk, da sta nasprotji življenje in smrt v osnovi eno. Sozvočje χυόν νόω in χυωῶ (fr. 114) pa mu je služilo za to, da je izvor vse človeške modrosti razlagal iz božanskega svetovnega uma.⁶ Tako se na besedo opira bolj, kot ta lahko vzdrži. To precenjevanje besede se da pojasniti z različnimi vzroki; najprvo s starim ljudskim verovanjem v čarobno moč govora in run⁷, ter v možnost, da lahko osebo zaznamujemo z njenim imenom, kar ni bilo pri drugih narodih, ne le na nivoju čarobnih zaklinjanj, temveč tudi v profanih kultih in molitvah, kasneje nič manj živo kot pri Grkih.⁸ Tudi sicer se to verovanje izraža na tisoč načinov. Oče da novorojencu ime, ki obeta srečo, ker želi, da bi lastnosti imena kot po nekakšnem čarobnem blagoslovu zaživele v otroku.⁹ In ljudstvo vidi srečno znamenje v tem, če ima voditelj kolonije ali kakega vojnega pohoda pomenljivo ime.¹⁰ Poleg tega so se Grki že zgodaj začeli navduševati nad etimološkimi igrami, kar se pogosto pokaže že pri Heziodu in na mlajših mestih v homerskem epu, na primer, ko se Odiseja povezuje z δδύσσασθαι in Astianaksa z vlogo zaščitnika mesta njegovega očeta Hektorja¹¹, kar kasneje še pogosteje učinkovito izrabijo tragedi. Ti, vse zavestnejši razmisleki so kali naraščajoče jezikovne zavesti, ki se v 6. stoletju tako zelo okrepili, da so se jezikovna sozvočja in odzveni že pred Heraklitom uporabljali za dokazovanje filozofskih ali zgodovinskih teorij. Orfični nauk, da naj bi bilo telo grob duše, je v starih pesmih te sekte, ki sta jih Filolaos in Platon še poznala, temeljil na besedni igri σῶμα = σῆμα.¹² Ta besedna igra bržkone izvira iz krogov okrog Onomakrita; podobno je tudi Sirec Ferekides v svojem mističnem spisu, ki je moral prav tako nastati ob izteku 6. stoletja¹³, Kronosa iz stare teogonije zaradi etimološko spremenjenega pomena preimenoval v Χρόνος in tretji večni princip svoje kozmogonije, ki nosi ime Χθονίη, dodatno opremil s vzdevkom Γῆ. "Hthonia," se glasi fr. 1, "je dobila ime Γῆ, ker ji je Zevs kot častno darilo podelil zemljo." Očitno

⁵ Jacksonovo razumevanje v *Cambridger Praellections before the Senate* (Un. Press 1906), da naj bi bilo Kratiloovo stališče bistveno drugačno od Heraklitovega, se mi ne zdi združljivo s Platonovim prikazom (npr. 401 D) in spriči našega dokaza o 'heraklitovcih' pred Heraklitom (gl. spodaj) izgubi vsako trdnost.

⁶ Prim. Arist. *de anima* A 2. 405^b 1 ζῆν παρὰ τὸ ζεῖν. Omembe vredna pa je tudi Heraklitova, pogosto napačno razumljena raba izrazov βνομα, βνομάζειν fr. 67. 23.

⁷ J. Grimm II⁴ pp. 1023; Comparetti (prev.), *Kalevala*, p. 262.

⁸ Usener, *Götternamen*, pp. 335. O pomenu imen v mitologiji in religiji Egiptčanov, ki so zategadelj tudi prekomerno gojili etimologijo in etimološke besedne igre, prim. Ermann, *Aeg. Relig.* ², p. 34; Dieterich, *Mithrasliturgie*, p. 111. O Babiloncih Thiele, *Gesch. d. Rel.* (Gehrich) I 177.

⁹ Platon, *Crauhl.* 397 B πολλά δὲ ὡςπερ εὐχόμενοι τίθενται οἷον Εὐτυχιδῆν καὶ Σωσίαν καὶ Θεόφιλον καὶ ἄλλα πολλά.

¹⁰ Herod. IX 91 Leutihides predvi Heragesistratu, vodji Samijcev: ὃ ξεῖνε Σάμειε, τί τοι τὸ οὐνομα; ὃ δὲ εἶπε: Ἡγησίστρατος ὃ δὲ ὑπαρπάσας τὸν ἐπίλοιπον λόγον... εἶπε: δέκομαι τὸν οἰωνόν. Herodot se pogosto molče strinja s tem prepričanjem. Ko Atenci pred bitko pri Salaminu sprejmejo zlovešči delfski orakelj: ὃ μέλει τί κάθησθε; λιπὼν γευῶ ἔσχατα γαίης, se pobožno zaupanje v zmago vendarle napoveduje v uvodnem stavku: χρὰ ἢ Πυθίη, τῆ οὐνομα ἦν Ἀριστωνίκη (VII 140). Kot je znano, se v atiskih *dirae* ime vseskozi smatra za zastopnika osebe: premostitev črk nakazuje uničenje udov, prerešetanje pisave nakazuje prerešetanje telesa.

¹¹ α 62. τ 407. Z 403. S. Lersch, *Sprachphilos. d. Alten* III, pp. 3; R. Hecht, *De etymologiis apud poetas graecos obviis*, Kdnigsb. Diss. 1882. O etimologiji Ὀδυσσεύς (jezljivec) iz δδύσσασθαι prim. ed. Meyer, *Hermes* XXX 269; Solmsen, *Zeitschr. f. vergl. Sprachw.* N. F. XLII 207.

¹² Philolaos fr. 14 (*Vors.* I 245, 16) μαρτυροῦνται δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ θεολόγοι τε καὶ μάντιες, ὡς διὰ τινὰς τιμωρίας ἃ ψυχὰ τῶ σώματι συνζεύκται καὶ καθάπερ ἐν σώματι τούτῳ τέθραπται. Platon se te primerjave dotakne v *Kratilu* (400 BC) in k temu dodaja: δοκοῦσι μέντοι μοι μάλιστα θέσθαι οἱ ἀμφὶ Ὀρφέα τούτῳ τὸ βνομα.

¹³ *Archiv f. G. d. Phil.* I, 11 sl.

gre tu za psevdozgodovinsko metodo izpeljave znanih imen oseb in krajev na osnovi določenih dogodkov.¹⁴ Vendar je šlo seveda samo za to, da so v resnici želeli ravno obratno: iz imen sklepati na tiste zgodovinske dogodke, pri katerih je to bilo mogoče. To filološko metodo najdemo na poseben način izoblikovano pri Hekataju, ki ga Heraklit graja zaradi njegove polimatije¹⁵ in vendar se zdi, da je od njega prevzel svojo etimološko maniro. Etimologija igra vidno vlogo predvsem v njegovih zgodovinskih, pa tudi geografskih delih.¹⁶ Lahko bi rekli, da to metodo razlage besed kot preskusni kamen resnice posebno rad uporablja v kritiki, ki jo izreka o lažni mitični tradiciji grških pesnikov. Obstajali sta dve različici o poreklu Etolca Oineja. Homer ga prek njegovega očeta Portreja povezuje z Aresom. Neka druga genealogija pa je Oineja navezovala na Deukaliona, čigar sin je Orestes in čigar vnuk Fitios naj bi zaplodil Oineja. Za Hekataja¹⁷ je kljub legendarnim okraskom pravilna ta oblika, saj imeni Φούτος in Οινεύς izpričujeta povezavo z vinogradništvom, o katerem pripoveduje legenda. Podobno se v znani polemiki odloča za to, da naj bi Helena prišla k Egipčanom, ker lahko imena Helena, Menelaj, Proteus, Thonis, Kanobos, Faros, ki v tej različici zgodbe igrajo določeno vlogo, povežemo z imeni egipčanskih mest in s pripovedkami, ki so krožile med prebivalci Egipta.¹⁸ Če se je etimologiziranje na osnovi eponimov imen mest Grkom ponujalo kar samo od sebe, pa veliki popotnik Hekataj že kaže naravnost filološki interes za to, da bi izsledil dejansko avtentične oblike imen. Tako je trdil, da naj bi bila pravilna oblika Δανᾶ in ne Δανάη, čeprav ta oblika ni bila običajna niti v Argosu niti v Hekatajevi domovini.¹⁹ Od kod jo je potemtakem prevzel? Sam pravi, da od Feničanov.²⁰ To se povsem ujema s težnjami njegove metode, da bi domače izročilo Grčije dokazoval s poročili, ki jih je zbral v Palestini, Egiptu ali pri "barbarih" nasploh. Tej abotnosti se danes smejimo, toda Hekatajeva etimološka metoda je dolgo živela. Herodot je brez tega predhodnika

¹⁴ Ta Ferekidova aitiološka težnja je še očitnejša v fr. 2 (*Vors.* II 508, 13).

¹⁵ fr. 40 (*Vors.* I² 68, 10). Polimatija za filozofe ni vredna graje sama po in na sebi (prim. fr. 35), temveč le takrat, kadar ostaja priklenjena na empirijo in ne obrodi višjega svetovnega nazora. Pojav, da filozofi neupravičeno in nevhvaležno grajajo svoje neposredne predhodnike, od katerih so vendarle v veliki meri odvisni, se ponavlja pri historikih in skoraj skozi vso grško literaturo. Razložiti se da iz presežka energije, s katero se v duhovno plodnih časih poskuša v nasprotju s starim uveljaviti vsaka nova generacija.

¹⁶ Dvomi o pristnosti fragmenta Γῆς περίοδος, ki se danes znova postavljajo (Wells, *Journal of Hellenic Studies* XXIX (1909), pp. 41), so nepomembni.

¹⁷ fr. 341 (*Athen. epit.* II 35a). Besede οὐ γὰρ παλαιοί, φησίν, "Ἕλληνες οἶνας ἐκάλουν τὰς ἀμπέλους je Kaibel upravičeno pripisal Pamfilosu.

¹⁸ Prim. Hermes XXXII 441 sl. O Kanobosu idr. prim. tudi Nic. *Ther.* 309 sl. (M. Wellmann, *Herm.* XXVI 324) in Conon. *Narr.* 8. Poleg že navedenih fragmentov Hekataja pride v poštev še sledeče: 27. 48. 52. 86. 87. 88. 90. 95. 101. 102. 109. 287. 357 (*Schol. Eur.* I 184). 360.

¹⁹ Pojavljala se je zlasti v Tesaliji I. G. IX 2 n. 581.

²⁰ fr. 358 (Herod. π. μιν. λέξ. II 912, 26 Lenz) ἴστω ὅτι τοῦτο (oblika Δανᾶ=) παρ' Ἑκαταίῳ ἐστὶ καὶ ἐν τῇ χρήσει τῶν Φοινίκων, ὡς αὐτὸς φησίν. Kot povzeman po strokovnih napotkih, se ime ἡῖθ ne pojavlja niti v feničanskem niti v hebrejskem jeziku. Seveda obstaja ἡ, Jakobov in Balin sin (*Gen.* 30,6), osnovna oblika Dan (*Gen.* 49,16) itd. To ime je pravilno tvorjen particip k ἡῖθ (soditi). Iz njega se da potemtakem tvoriti ženska oblika ἡῖθ (sodnica). Ta se v *Stari zavezi* ne pojavlja. Za feničanski jezik ne pride v poštev, da se beseda in njena osnova v preoddaji vse do danes ne bi pojavili, saj obstajata v drugih semitskih jezikih, le da se sufiks v feničanskem jeziku glasi -at in ne -ā (א), Toda glede na to, kako se -at v hebrejščini zmehča v āh, se da podoben postopek zamišljati tudi v feničanskem jeziku; Schröder, *Phönik. Sprache*, pp. 172 navaja primere. Sufiks ā lahko razumemo tudi kot hipokoristično končnico nekega imena. Nasprotno pa se je treba kljub Danaidam brčkone vzdržati povezav z aramejskim כַּדְיָ (*vas, dolium*). Ne moremo ugotoviti, kaj po Hekatajevem mnenju veže Feničane z imenom Δανᾶ. Vsekakor pa to ustreza tako Hekatajevi kot Herodotovi navadi, da pri Feničanih išče izvore grške zgodovine. Prim. Herod. I 5 in posebej II 44, kjer pravi, da naj bi se zaradi Herakla odpeljal v Tiros θέλων τούτων περὶ σαφέως τι εἰδέναι.

popolnoma nerazumljiv in racionalistične razlage mitov so se ves stari vek napajale iz njegove metode. Še celo v 19. st. je slavila svojo zmago. Gojili so jo - seveda na zelo različne načine - trije slavni filologi: Gottfried Hermann, Max Müller in Hermann Usener so v bistvu na ta način grški mitologiji poskušali odpreti njeno tančico. Ko je zadnji od njih v svojih *Götternamen*²¹ ime Danajcev izpeljal iz indijskih Dánavás, ki označujejo demone, s katerimi se spopada Indra, in ko je načrtno na začetek svoje učene in pomembne knjige postavil načelo, da vsako ime, ki ga jezik sprejme, vsebuje prav tisto predstavo, ki se nekemu ljudstvo na določeni stvari pokaže kot najpomembnejša in najbolj bistvena²², je omenjeni filolog taval po poteh, ki so jih začrtali Hekatajos ter Heraklit in heraklitovci, ki so mu sledili, čeprav se Usener sam ni brez zadržkov smatral za doslednega heraklitovca.²³ Nazor, da naj bi imena in besede nasploh pričala o mišljenju primitivnih ljudstev ter na tak način kolikor mogoče sama razkrivala resnico stvari, je tako blizu nespregljivi nominalistični usmeritvi človekovega raziskovanja, da se ne smemo čuditi, če se je to naziranje pojavilo kot prva filološka smer in dobilo svoje pristaše. Platona je v to metodo vpeljal heraklitovec Kratilos in nešteto etimologij, s katerimi se v istoimenskem dialogu na osnovi imen dokazuje bistvo bogov in stvari, kaže, da je v 5. st. obstajala obsežna etimološka literatura, ki jo je Platon uporabljal in jo deloma ironično dopolnil z lastnimi primeri. V tej zbirki je večina etimologij nesmiselnih in Platon jih smeši s svojim drznim humorjem, vendar se pojavlja tudi vrsta pravih izpeljav, ki nikakor niso bile samoumevne, temveč so odraz intuitivnega jezikoslovnega daru.²⁴ Kljub temu se je ta filološka metoda izkazala kot neprimerna za Platonove lastne filozofske namene. Spoznal je, da za temelj svojega ontološkega sistema ne sme postaviti jezikovnih simbolov kot resničnih prapojmov.²⁵ Pred enostranskostjo te filozofije besede ga je obvarovala druga jezikoslovna teorija, ki se je prav tako izoblikovala na začetku 5. st. in je učila, da besede ne predstavljajo bistva (φύσις) stvari, kot so menili heraklitovci, temveč so prejkone rezultat iznajdbe in dogovora, ki resnici stvari enako pogosto odgovarja kot ugovarja.

Začetnik te, druge teorije je Parmenid, zagrizen nasprotnik Heraklita. Pred očmi velikega eleata izgineva čutni svet in na njegovo mesto stopa trden sistem enosti, ki ne pozna ne delov ne praznine. Mnoštvo stvari, ki ga zaznavajo oči in drugi telesni organi, je zgolj zmotno prepričanje in čutna prevara. Resnica prebiva samo v enovitem kraljestvu, ki ga odkriva človeško mišljenje. Za neozdravljivo zмотo o množtvu, ki ga potvarjajo čutila, je kriva predvsem zoprna navada ljudi, da slepo

²¹ p. 206.

²² p. 4, prim. pa p. 5: "Kako ozko beseda zaobseže pojem, pa vendar je poimenovanje samo po sebi dejstvo tvorbe pojmov, prvega se da dojeti, nadalje pa je poimenovanje že vnaprej določujoče?" Kasneje je Usener močno spremenil svoj nazor, ki ga je na začetku prevzel od A. Kuhna, Burnoufa in M. Müllerja. Prim. članek *Mythologie* 1904 (zdaj v *Vortr. u. Aufs.*), pp. 42.

²³ *ibid.*, p. 4, sredina.

²⁴ Kot ἀήρ (ἀείρειν), γῆ (γέγραα), ψυχῆ (ψύχειν), σελήνη (σέλας), θῆλη (θηλή), λυσιτελής (τέλος λύειν), θυμός (θύειν = ζεῖν).

²⁵ *Cratyl.* 439 B οὐκ ἐξ ὀνομάτων ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον αὐτὰ ἐξ αὐτῶν καὶ μαθητέον καὶ ζητητέον ἢ ἐκ τῶν ὀνομάτων. V skladu s to tezo oblikuje svoje stališče hipokratik v spisu *Περὶ τέχνης* c. 2 τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα νομοθετήματα ἔστιν, τὰ δὲ εἶδεα οὐ [φύσεως] νομοθετήματα, ἀλλὰ βλαστήματα. Interpretativno besedo φύσεως (tako A), ki seveda spada k βλαστήματα, sem izločil. Prav tako je beseda interpolirana na mestu v *De morbo sacr.* 17 (Wilamowitz, Berl. Sitz.-Ber. 1901, p. 9), natisnjem spodaj (op. 33).

sledijo svojim empiričnim izkušnjam²⁶ in svojo zмотo razširjajo in ovekovečijo s pomočjo jezika. Tako v odlomku, ki je v njegovi pesnitvi posvečen Ἀλήθεια, izrecno pravi: "Zato je zgolj ime vse, kar so postavili smrtniki in o čemer so prepričani, da resnično biva/da je resnično: nastajanje in propadanje, biti in ne (biti), spreminjanje kraja in premena bleščeče barve."²⁷ /Prev. po: Parmenid, *Fragmenti*, uvod, prevod in razlaga Gorazd Kocijančič, Maribor 1995/. Prehod od biti k nebiti, od nastajanja v propadanje in gibanje sem ter tja so torej povsem enako prevare čutov in zmotno poimenovanje kakor pisana mnogoterost barv, ki v dejanskem svetu nimajo nobenega smisla. Na začetku in na koncu drugega dela, v katerem poroča o preprostih čutnih blodnjavah ljudi, je napačno poimenovanje izrecno poudarjeno. Parmenid zaključuje z besedami: "Tako so torej v skladu z videzom/mnenjem začele bivati te (stvari) in bivajo zdaj, in za tem, ko so se razvile, bodo pokončane: sleherni od njih so ljudje vzdeli značilno ime."²⁸ /Prev. po: *ibid.*, p. 69/.

Na tem mestu je razvidno, da Parmenid vprašanje nastanka jezika dosledno razume v skladu s teorijo konvencije. Imena stvari nimajo ničesar skupnega z njihovim bistvom, z njihovo naravo. Temeljijo zgolj na subjektivni samovolji ali kvečjemu na dogovoru ljudi. Izvirni greh človeštva se začenja z jezikom.

To nasprotje se je v naslednji generaciji sredi 5. st. zaostriло v geslo: 'narava ali stava'. Tako vzklika Empedokles, ki se pri tem v celoti navezuje na Parmenida²⁹: "...kar koli stvari je na zemlji, rojstva nima nobena ne konca pogubnega v smrti, temveč družitev samó in ločitev pomešanih delcev: rojstvo je zgolj beseda, prikladna za rabo človeško."³⁰ /Prev. po: *Sovre, Prensokratiki*, Ljubljana, 1988, p. 99/. In dalje pravi: ljudje nimajo pravice govoriti o postanku in minevanju, "... a sam držim se navade."³¹ /Prev. po: *ibid.*, p. 100/. Nasprotje med φύσις in νόμος je tu ostro izraženo in Empedoklovi mlajši sodobniki zgrabijo pripravno formulo, da bi razbili ostareli, konvencionalni svet in postavili modernega. Tako se o teh vprašanjih izreka neki zdravnik tistega časa, ki je s svojo, nekoliko omejeno pametjo, sočasno sprejemal misli Heraklita, Empedokla in drugih, pisec spisa *De victu*, ki stoji v Hipokratovem korpusu³²: "Ljudje rabijo izraz postajanje, ko nekaj iz teme zraste v svetlobo, obratno pa minevanje, ko nekaj iz svetlobe izginja v temo. Zakaj ljudje zaupajo svojim očem bolj kakor razumu... Kar torej v pogovoru vedno imenujem postajanje in minevanje, izražam tako samo za splošno rabo. Znanstveno pa pod tem razumem mešanje in razhajanje... Zakaj jezikovna raba (νόμος) je v tem primeru v protislovju z naravo

²⁶ ἔθος πολυπειρον fr. 1, 34. Besedno zvezo νόμος-φύσις je že imel pred očmi, čeprav je še ni izrekel. Ta ἔθος je poimenoval πολυπειρον, ker spreminjajoči νόμοι izhajajo iz človeške εμπειρία. Pri Tukididu I 71 je πολυπειρία nasprotje od ἀκίνητα νόμμα. Prim. Hippocr. *De victu* I 11 (VI 486 L) νόμον γάρ εθεσαν άνθρωποι αὐτοὶ ζωυτίοισιν οὐ γινώσκοντες περὶ ὧν εθεσαν, φύσιν δὲ πάντων θεοὶ διεκόσμησαν.

²⁷ 8, 38. 'Poimenovanje' kot vir zмотe poudari na podoben način še na mestih: 8, 53 (δνομάζειν), 9, 1 (δνομάσεται). O razliki med δνομάζειν in φατίζειν, φράζειν prim. moj prispevek *Über die ältesten Philosophenschulen* v zborniku *Philos. Aufs. Zeller gewidmet* (Leipzig 1887), p. 251¹.

²⁸ fr. 19, V. 3 τοῖς δ' ὄνομ' ἄνθρωποι κατέθεον' ἐπίσημον ἐκάστω.

²⁹ Bidez, *Archiv f. Gesch. d. Phil.* IX (1896), p. 299

³⁰ fr. 8

φύσις οὐδενός ἐστιν ἀπάντων
θητηῶν οὐδὲ τις οὐλομένου θανάτοιο τελευτή,
ἀλλὰ μόνον μίξις τε διάλλαξις τε μίγντων
ἐστ', φύσις δ' ἐπὶ τοῖς δνομάζεται ἀνθρώποισιν.

³¹ fr. 9, 5 ἡ θέμις οὐ καλέουσι, νόμος δ' ἐπίφημι καὶ αὐτός.

³² I c. 4 (prim. mojega Heraklita² p. 54). Prim. c. 11.

(φύσις).³³ Najbolj znanstveno razlago nasprotja med dogovorjeno rabo jezika in dejanskim bistvom stvari je podala atomistika. Njen utemeljitelj Leukipos tako pri tem kot pri drugih ključnih vprašanih izhaja iz Parmenidove utemeljitve problema, pri čemer objektivno dejanskost, ki je pri Parmenidu pridržana zgolj mišljenju, pripiše svojima principoma (atomu in praznini), nasprotno pa svet čutnih zaznav dodeli subjektivni jezikovni rabi. Ostro in odločno je to formuliral njegov učenec Demokritos: "Pojmi barvast, sladek, grenak so zgolj dogóvorne znamke: v resnici bivajo samo atomi in praznina." ³⁴ /Prev. po Sovre, *Predsokratiki*, Ljubljana 1988, p. 208/. S tem, ko ljudska poimenovanja razume kot proizvod samovoljnega dogovora, se odločno postavi na Parmenidovo stran in zoperstavi Heraklitu. Kakor so telesa, sestavljena iz atomov, rezultat naključnih trkov, tako tudi jezikovni produkti niso rezultat neke naravne nujnosti, temveč so posledica slučajnih iznajdb in povezav. Kako bi lahko sicer obstajale "večpomenske", "istopomenske", "preimenovane" in "neimenovane" besede?³⁵ Zadnja pripomba kaže, da je filozofija jezika že pri Abderitu napredovala do terminološke strogosti, ki spominja na Aristotela. Le da se je Demokrit, ki je, kot ga hvali Aristoteles, razmišljal o vsem, ukvarjal tudi s temeljnimi elementi filologije, naukom o črkah, blagoglasnimi in kakofoničnimi glasovi, vprašanji o pravilnosti jezika (ὀρθοέπεια) in njegovi lepoti (καλλοσύνη ἐπέων), z interpretacijo homerskega epa in njegove glose, z ritmiko in glasbo.³⁶ Na tem mestu lahko ponovim besede, s katerimi sem zaključil svoje predavanje *O Leukipu in Demokritu*, ki sem ga imel na petintridesetem zboru filologov v Stettinu³⁷: "Filologi ne bi radi pozabili, da je Demokrit prvak naše znanosti, ki je, izhajajoč iz Homerja, prvi na resnično izčrpen način poskušal vse do majhnih in najmanjših podrobnosti določiti zakone glasbe, poezije in jezika." K temu zdaj dodajam: ne bomo pa tudi pozabili, kaj veliki Abderit dolguje spisom in nauku neznanih predhodnikov. Grški šolniki in učitelji glasbe ter homerski rapsodi so takrat delovali že stoletja; uvajali so pisavo in književnost ter mladino vzgajali v glasbi, kot so terjali profani običaji in religiozni kult. Ta osnovni pouk je moral nujno privedi do filoloških zapažanj. V novjšem času je postajalo vse očitnejše, da je homerski pesniški jezik nastal po dogovoru. Tisti, ki je homerski ep združil v celoto, je moral za poenotenje tako različnih jezikovnih prvin imeti visoko razvit filološki občutek, kot lahko na osnovi njegovih lastnih proznih spisov v nam bližjem času nazorno dokažemo filološki dar Danteja, tvorca italijanskega pesniškega jezika. Občutljivo uho je moral imeti že nam

³³ Neki pomembnejši zdravnik, pisec spisa *De morbo sacro* 17 (VI 392 L.), zagovarja možgane kot sedež človeškega razuma in k temu dodaja αὐτὸ δὲ φρένες ἄλλως οὐνομα ἔχουσι τῆ τύχη κεκτημένοι καὶ τῷ νόμῳ, τὸ δ' ἐὼν οὐ [τῆ φύσει]. Torej skoraj abderitska trditev. Νόμῳ se pojavlja tudi pri Herod. IV 39, kjer je nasprotje οὐ, φύσις treba predpostavljati.

³⁴ fr. 125 (Galen. *De med. empir.*) νόμῳ χροῖτή, νόμῳ γλυκύ, νόμῳ πικρόν, ετεῖ δ' ἄτομα καὶ κενόν.

³⁵ fr. 26 (*Vors.* I² 395, 20, iz Procl. in *Crat.* p. 6, 20, izd. Pasquali) 'Ο δὲ Δημόκριτος θέσει λέγων τὰ ὀνόματα διὰ τῆσδ' ἑπιχειρημάτων τούτου κατεσκεύαζεν· ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ... καὶ ἐκ τῆς πολωνυμίας ... τρίτου ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων μεταθέσεως ... ἐκ δὲ τῆς τῶν ὁμοίων ἐκλειψεως ... καλεῖ δὲ αὐτὸς τὸ μὲν πρῶτον ἐπιχειρημα πολύσημον, τὸ δὲ δεύτερον ἰσορροπον, τὸ δὲ τρίτον μετῶνυμον, τὸ δὲ τέταρτον νόνυμον. Proklovo poročilo je žal zares nepopolno in arbitrarno. Prim. Steinthal, *Geschichte der Sprachwissenschaft* I² 176; Alberti, *Die Sprachphilosophie von Platon*, Philolog. XI (1856) pp. 696; Deuschle v kvalitetnem uvodu k lastnemu prevodu *Kratila* (Stuttgart 1855), pp. 11; posebej Th. Gomperz, *Griech. Denker* I², pp. 317.

³⁶ Večinoma so ohranjeni zgolj naslovi omenjenih knjig; prim. razdelek Μουσικά v Trazilovem katalogu 55 B 15 c sl. (*Vors.* I2 393, 16 - 395, 32).

³⁷ *Verhandl. der 35. Philologenversamml. zu Stettin* (1880), p. 109; prim tudi *Elementum* (Leipzig 1899), p. 13.

neznani iznajditelj črkopisa, ki je 'feničanski črkopis', kot so pravili takrat³⁸, tako genialno prilagodil grškemu idiomu in prvi dojel samostojno naravo njegovih zvonečih vokalov. Tudi številne modifikacije alfabeta v posameznih, zelo razgibanih predelih grške dežele pričajo o dobrem empiričnem zaznavanju glasovnih odnosov. Vendar so imena iznajditeljev črkopisa in tistih, ki so ga izboljševali, izpričana le mitološko, vse do najmlajšega prenovitelja, državnika Arhinososa, ki je zastareli atiški črkopis leta 403 nadomestil z jonskim, ki je v privatnem življenju že dolgo prevladoval. Ohranjen je tudi neki fragment knjižice, v kateri je na zanimiv in vseskozi znanstven način na osnovi lege jezika pri izgovorjavi upravičeval rabo dvojnih črk Ζ Ξ Ψ.³⁹

Tudi glasbeni mojstri, ki so bili bolj cenjeni od učiteljev osnovnih znanj, so v 6. in 5. st. pr. K. zapustili dragocene predloge.⁴⁰ Pitagorejci so se ukvarjali s fizikalnim bistvom glasbene umetnosti in njenim nravnim učinkom, kar sta nato v splošno dobro v svojih spisih kot prva postavila Filolaos in Arhitas. Videti je, da Lasos iz Hermiona v eni svojih pesmi, napisanih brez σ, ni le praktično ovrednotil svojih zapažanj o blagoglasju, temveč je zapisal tudi svojo glasbeno teorijo. Pomembnejše je, da je prvi odkril prevaro, ki si jo je z orfičnimi pesmimi in oraklji privoščil Onomakritos⁴¹, kar je znamenje prebujajoče se literarne kritike. Še večji vpliv je imel spis *Areopagitikos* Damona iz Oje, Damonidovega sina, ki je nastopal tudi kot politik iz Periklejevega kroga. V njem je Damon razpravljal o vzgojnem učinku glasbe.⁴² Te teorije je kasneje v *Državi* upošteval Platon, Filodem⁴³ in predtem že neki neznani govornik, ki se ga je brez zadostnega razloga enačilo s sofistom Hippiasom, pa sta jih kar najostreje spodbijala.⁴⁴

Tako se je v 5. stoletju na osnovi prizadevanj filozofov, učiteljev in glasbenih strokovnjakov postopoma nabral skupek zapažanj in znanj, ki sicer še niso bila sistematična in strnjena, pa vendar so kasnejšim gramatikom nudila nezanemarljiv material. Veliko lažje kot zgolj iz priložnostnih opazk Platona in Aristotela pa bi razsojali o tem, zanesljivo zelo pomembnem gradivu 5. stoletja, če ne bi skupaj z deli Abderita skoraj brez sledi izginila vsa sofistična literatura. Sofisti so na osnovi filozofskega gibanja svojega stoletja, posebej na osnovi razkrajajoče se dialektike eleatov sklepali, da človeku ni dano objektivno vedenje, da beseda ne more izraziti

³⁸ Poleg Herod. V 58 in teoškega kamna 5632, 38 (Φοινικήα) govori Sofokles v *Pastirjih* o Φοινικίους γράμμασιν. Ta terminus technicus predpostavlja, da je takrat, ko se je pojavil feničanski alfabet, že obstajala neka druga, domača abeceda, kakor pri nas izraz 'Bayrische' predpostavlja drugo, domačo vrsto piva. Že veliko pred Evansom se naj bi torej dalo sklepati o mikenski pisavi.

³⁹ Syrian in *Metaph.* 191, 29 Kroll; Usener, Rhein. Mus. XXV, 590 sl.. Fiziološka razlaga delovanja jezika tudi pri hipokratiku spisa *De victu* 18 (moj Heraklit² 68, 25, kjer sem namesto 'zveni' moral prevajati 'glasovi'); prim. Xenophon. *Mem.* I 4, 12.

⁴⁰ Prim. Kretschmer, *Einl. in die Gesch. d. griech. Sprache*, pp. 1, o homerskih glosah. Zanimiv Quintil. I, 10, 17 *grammaticae quondam ac musicae iunctae fuerunt, si quidem Archytas atque Euenus etiam subiectam grammaticen musicae putaverunt et eosdem utriusque rei praeceptores fuisse cum Sophron ostendit ... tum Eupolis, apud quem Prodamus et musicen et litteras docet et Maricas, qui est Hyperbolus, nihil se ex musica scire nisi litteras confitetur.*

⁴¹ Herod. VII 6.

⁴² Bücheler, Rhein. Mus. XL 310. K temu Aristot. *R. p. Ath.* 27 (Δαμωνίδης = Δάμων); Wilamowitz, Herm. XIV 318; Aristot. *u. Athen.* I 193 sl.; prim. tudi Galen, *De plac. Hipp. et Plat.*, p. 453 Müller.

⁴³ *De musica*, p. 7 c. XI 79 fr. 11, 17; IX 70 fr. 9, 13; p. 104 c. XXXIV I. K temu še dopolnitve Th. Gomperza, *Zu Ph.s Büchern v. d. Musik* (Dunaj 1885), pp. 9.

⁴⁴ *Hibeh-Papyri* Nr. 13 (glej izvajanje izdajatelja, p. 46). Prim. Crönert, Herm. XLIV 510.

dejanskosti. Skepticizem Protagore⁴⁵ kakor tudi Gorgijev nihilizem sta tako pristala pri odločitvi, da besedo, ki je v teoriji popolnoma odpovedala, toliko bolj oplemenitita v praksi. Jezik lahko nudi le subjektivno jamstvo, služi lahko le mnenju (δόξα). To je bil izsledek eleatske dialektike. Človek je torej kot individuuum mera vseh stvari. Prav; pa naj subjektivna beseda postane vzvod za praktične uspehe, pregovarjajmo se, kadar ne moremo prepričati, s pomočjo besede povzdignimo individualno δόξα do objektivne veljave in učinka! Ker je sofistika z organiziranjem višje ravni izobraževanja kar najbolj ustrezala goreči potrebi po izobrazbi 5. stoletja in ker je poudarjala in vztrajala pri ustnem pouku s pomočjo kopice priročnikov in knjižic, so te sofistične λόγοι in τέχναι že zaradi samega retoričnega pouka med drugim zanesljivo posredovale vrsto jezikovnih zapažanj. Ker pogovorni jezik ni več brez nadaljnjega zagotavljal pravilnosti, je bil učitelj v svojih stilističnih navodilih pozoren predvsem na jezikovno pravilnost (ὀρθοέπεια). Tako je Protagora napravil zabeležke o različnih spolihs besed in o končnicah, ki so z njimi povezane; razlikoval je štiri stavčne oblike (vprašanje, odgovor, željo in ukaz)⁴⁶. Prodig je imel lastno predavanje o pravilnosti besed (ὀρθότης ὀνομάτων), ki je stalo 50 drahem⁴⁷, gojil pa je tudi sinonimiko⁴⁸. Gorgias je k temu dodal še lepoto jezika, ki ji je prislunil v pesniškem jeziku, in učil, kako jo uporabiti v novonastali umetniški prozi. Polihistor Hippias je v svojih predavanjih in spisih prehodil vsa področja človekovega vedenja in znanja; tako se ni na široko razpisal samo 'o pomenu črk, zlogov, ritmov in harmonij', temveč tudi o zgodovinskih in mitoloških dejstvih.⁴⁹

Vse te podrobnosti so nam posredovane le naključno in mimogrede, vendar omogočajo domnevo, da so sofisti zelo zaslužni za začetek grške gramatike.

Interpretacija je duša filologije. Sofistika se je tako vneto in s temeljitim vpogledom lotevala razlage nacionalnih klasikov, tako epikov kot lirikov. Četudi utegne biti veliko tega, kar nam je znano, izumetničenega in naravnost sofističnega,⁵⁰ je poziv Protagore, ko pri Platonu trdi, da se izobrazba dejansko kaže v poznavanju pesnikov in v kritiki le-teh, vendarle zelo dragocen.⁵¹

Te kritike seveda v Grčiji nikakor ni obudila šele sofistika. Opazimo lahko, kako pesniki sami kritizirajo svoje predhodnike, na primer mlajši pesniki *Iliade* starejše⁵², meliki od Stesihora do Pindarja epiko, kasneje dramatiki dela svojih predhodnikov in komedija ves svet. Že samo v tem lahko prepoznamo močan vpliv religiozne reformacije 6. stoletja, ki je grškega človeka napolnila z novimi ideali in se odločno uprla dotedanjemu pravljijčnemu svetu homerskih pevcev. Takratna reformacija je kot vsako tovrstno gibanje koreninila v dvojem; v mističnem, ki sega v

⁴⁵ V zvezi z načelnim stališčem, da je treba ob tem vprašanju pritegniti Protagoro, soglašam s Th. Gomperzom, *Apologie der Heilk.*, p. 111. Seveda pa se ne da ugotoviti kaj prida podrobnosti.

⁴⁶ *Vors.* II 526, 16. 535, 16. 542, 35 sl.

⁴⁷ Platon, *Crat.* 384 B (*Vors.* II 564, 35).

⁴⁸ *Protag.* 337 A (*Vors.* II 565, 8).

⁴⁹ Platon, *Hipp. mai.* 285 B, (*Vors.* II 581, 27); prim. Apelt, *Beiträge z. Gesch. d. griech. Phil.*, pp. 377.

⁵⁰ Npr. Hippias fr. 20 (*Vors.* 586, 1, razlaga Homerja). Protagorova razlaga Simonida (*Protag.* 339 B sl.). Vzornici primer: različne in dosledno arbitrarne razlage Pindarovega verza νόμος ὁ πάντων βασιλεύς pri Kaliklu (Gorg. 484 B), Hippiasu (*Protag.* 337 D), Herodotu III 38.

⁵¹ Platon, *Protag.* 338 E ἡγοῦμαι ... ἐγὼ ἀνδρὶ παιδείας μέγιστον μέρος εἶναι περὶ ἐπῶν δεινὸν εἶναι ἔστι δὲ τοῦτο τὰ ὑπὸ τῶν ποιητῶν λεγόμενα οἷον τ' εἶναι συνίεναι ἃ τε ὀρθῶς πεποιήται καὶ ἃ μὴ, καὶ ἐπίστασθαι διελεῖν τε καὶ ἐρωτώμενον λόγον δοῦναι.

⁵² Npr. Z 128 sl.: zoper brezbožnost v E 330 sl. 855 sl.

globine nezavednega, in v racionalnem, ki izhaja iz intelekta. Medtem ko sta mistiko gojili predvsem orfična in pitagorejska bratovščina, je racionalizem dvignil svojo glavo v nezaslišano drznih napadih Ksenofana, ki se je s stališča čistega monoteizma boril zoper mnogoboštvo in nenravnost prostaškega ljudskega verovanja, ki ga je poveličeval ep. Kakšen vtis je takrat naredila njegova kritika, je najbolj razvidno iz odobravajoče drže Heraklita. Širši krogi se zato niso ustrašili le za domovinsko poezijo, temveč tudi za vero svojih očetov in brezbožni kritiki so se začeli upirati. Tako se je v zaščito osramočenih pesnikov in njihovih bogov rodila teološka razlaga, ki je z alegoričnimi razlagami poskušala braniti napadena literarna mesta. Ker je kritika eleata Ksenofana imela velik uspeh predvsem v kolonijah Velike Grčije, se je prav tu razvila prva apoletika. Teagenes iz mesta Region, ki ga antični gramatiki naslavljajo za prvega predstavnika grške filologije⁵³, se je spoznal na to, kako, na primer, s pomočjo fizikalne razlage iz sveta izpeljati spotakljive boje bogov v *Iliadi*. Ogenj naj bi nastopal z imeni Apolon, Helij in Hefajst, voda naj bi se imenovala Pozejdon ali Skamander, luna naj bi se pojavljala pod imenom Artemide. Sami veste, kako plodna in dolgotrajna je bila omenjena 'teološka' filologija. Poleg antičnih alegorikov⁵⁴, ki so pri judovskih in krščanskih teologih naleteli na kar prekomerno odobravanje in posnemanje, je bil namreč še v prejšnjem stoletju prepričan zagovornik Teagenove fizikalne razlage grške mitologije Peter Forchhammer. Duh meščana Regiona je še zmeraj prisoten v številnih priločnikih: še danes mnogi verjamejo, da naj bi Artemida predstavljala luno. Čim bolj se večine prijema trup alegorične filologije, toliko višje stojita moža, ki sta takšna apoletiska sredstva zaničljivo zavračala; največja in najbolj resnicoljubna filozofa antike, Heraklit in Platon, ki sta raje shajala povsem brez pesnikov, kakor da bi z olepšujočo razlago oskrunila resnico.

SUMMARY

The article *The Beginnings of the Philology with the Greeks* is the Slovene translation of the first part of the paper *Die Anfänge der Philologie bei den Griechen*, which was given by Herman Diels at the 50th symposium of German philologists in 1909. His study includes the beginnings of reflection on language and the development of the classical philological awareness in ancient Greece, from the first puns of the Orphics to the etymological explanations of Heraclitus and Hecataeus and the linguistic observations of Herodotus. The author treats with particular attention the importance of ancient Greek philosophical schools for the development of linguistics. He further points out the difference between the linguistic teachings of Heraclitus and Parmenides, which are recorded in Plato's *Cratylus*, and throws light on the role of the sophist movement in the formation of classical philology in Hellenism.

With the translation of Diels's study the periodical *Κηρύα* marks the 75th anniversary of the death of the prominent author of *the Fragments of the Pre-Socratics*.

⁵³ *Vors.* II 72, 1a (p. 511, 9).

⁵⁴ Te k Porphy. *Quaest. Hom.* I 384 sl. našteva Hermann Schrader.